

**Any
Fuster
2009**

**Commemoració de l'Any
Fuster**

**Guia per al professorat:
Lleida. 150 anys de canvis i
transformacions, 1859-2009**

Una breu visió històrica

Ajuntament de Lleida

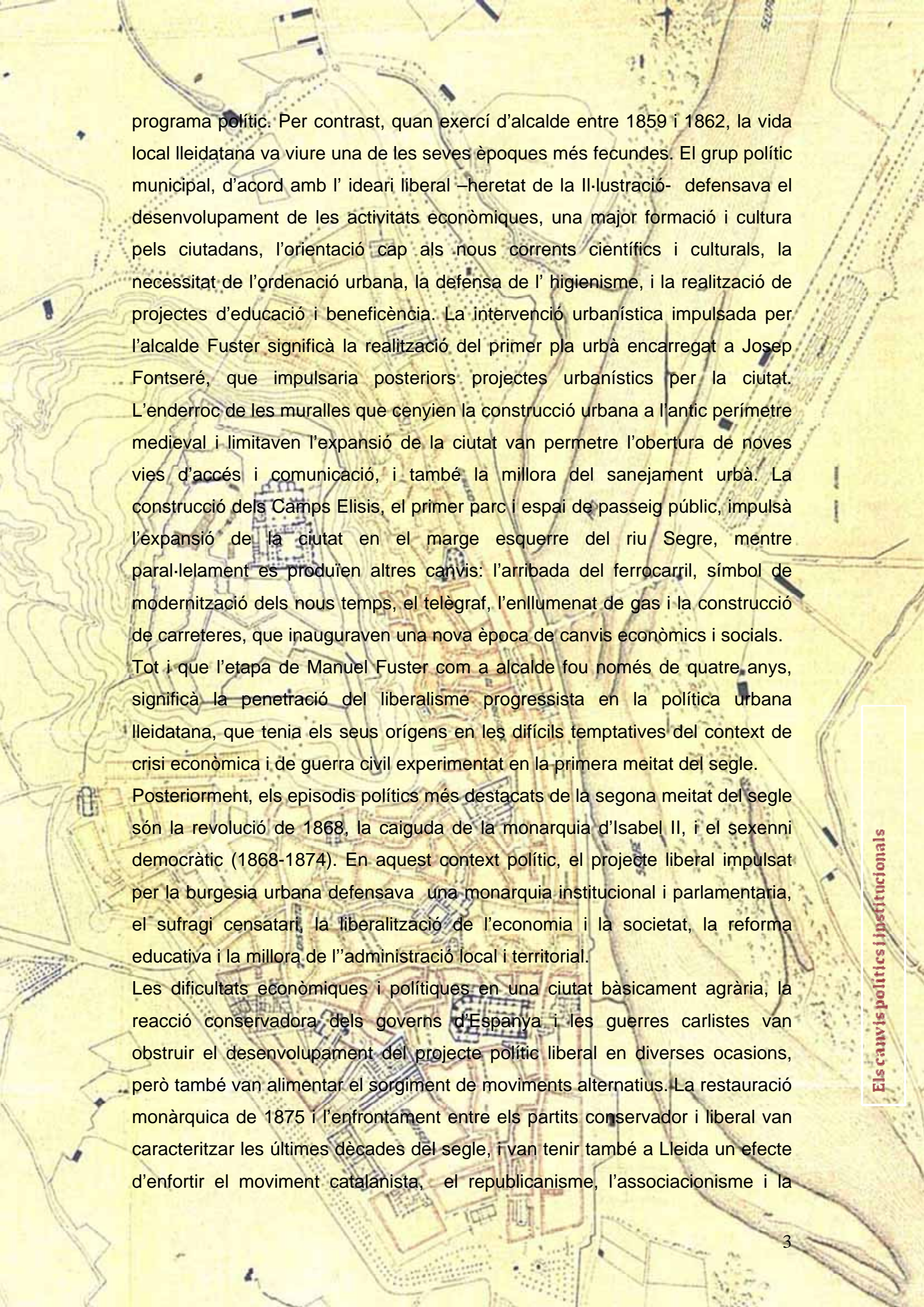
Lleida. 150 anys de canvis i transformacions, 1859-2009

Una breu visió històrica

1. Els canvis polítics i institucionals

Des de l'inici del segle XIX la política espanyola es caracteritzà per les dificultats governamentals i la lluita del tradicionalisme armat. A Catalunya, i també a Lleida, l'ocupació francesa, la restauració de l'absolutisme, les guerres carlistes, la revolució liberal, i l'alternança en els governs de moderats i progressistes, van conferir un marc polític singularment conflictiu que augmentà les dificultats per a implantar un projecte institucional liberal i constitucionalista. En l'escala de la ciutat i del govern municipal, emergien alguns sectors de les noves elits burgeses que guanyaven espais de poder polític i econòmic – assignats anteriorment als representats de les classes privilegiades de l'Antic Règim- i construïen, amb dificultats a causa de les limitacions institucionals, un projecte de política progressista. Quan a partir de 1858 es succeïen a Espanya els governs de la Unió Liberal, a Lleida, amb el suport de bona part dels progressistes, Manuel Fuster fou nomenat alcalde per un bienni, fins el 31 de desembre de 1860, i reelegit posteriorment per un segon bienni, fins el 31 de desembre de 1862. Fuster era advocat i des de 1855 havia estat nomenat degà del Col·legi d'Advocats de Lleida. Anteriorment, el 1841 havia estat designat alcalde per l'exercici de 1842. Aleshores, havia impulsat alguns dels seus projectes d'acord amb l'ideari liberal, però el final de l'època del Trienni Esparterista significà el final dels sectors progressistes del poder, de manera que el poc temps que durà la seva gestió no permeté l'execució plena del seu

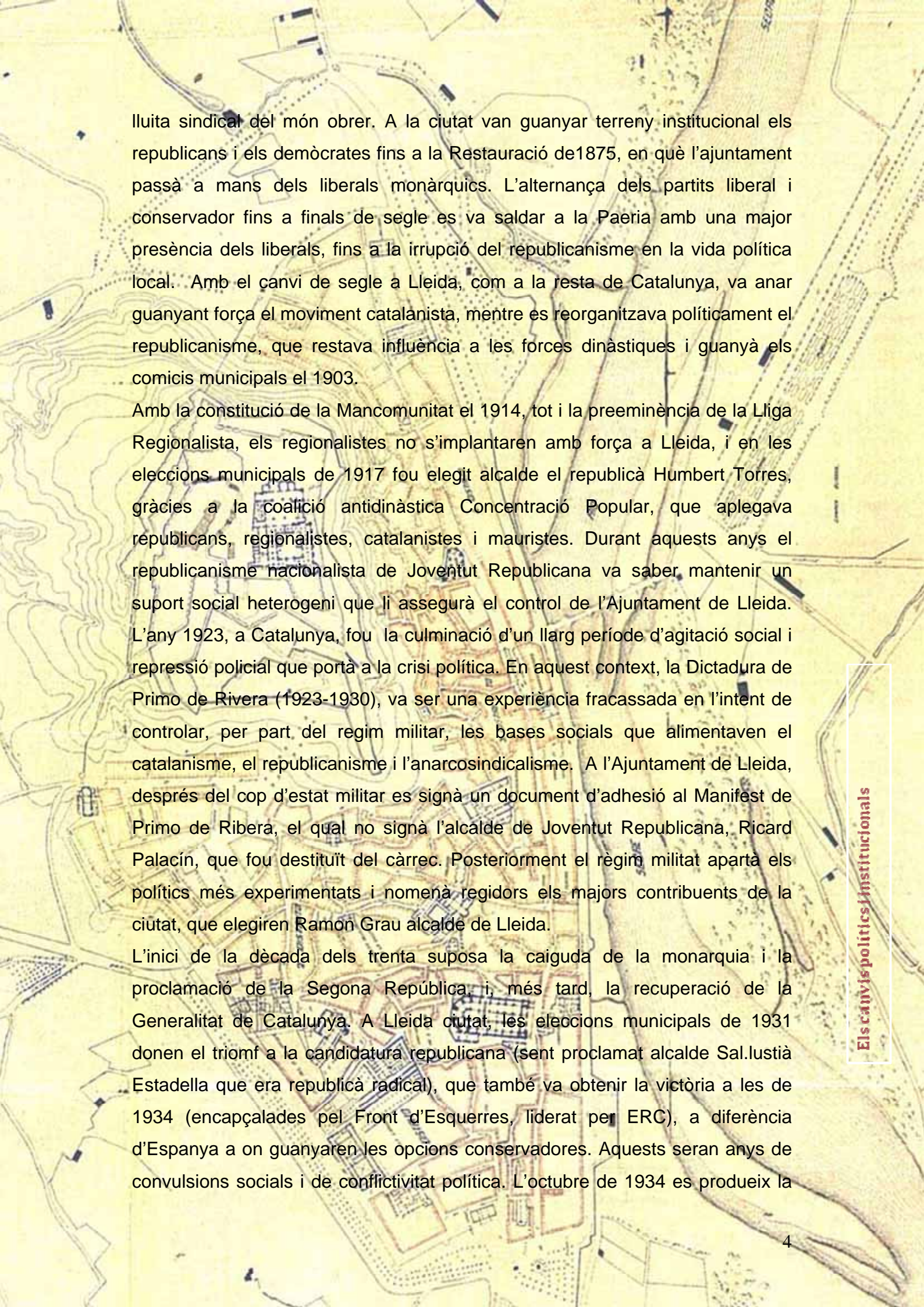

programa polític. Per contrast, quan exercí d'alcalde entre 1859 i 1862, la vida local lleidatana va viure una de les seves èpoques més fecundes. El grup polític municipal, d'acord amb l'ideari liberal –heretat de la Il·lustració– defensava el desenvolupament de les activitats econòmiques, una major formació i cultura pels ciutadans, l'orientació cap als nous corrents científics i culturals, la necessitat de l'ordenació urbana, la defensa de l'higienisme, i la realització de projectes d'educació i beneficència. La intervenció urbanística impulsada per l'alcalde Fuster significà la realització del primer pla urbà encarregat a Josep Fontseré, que impulsaria posteriors projectes urbanístics per la ciutat. L'enderroc de les muralles que cenyien la construcció urbana a l'antic perímetre medieval i limitaven l'expansió de la ciutat van permetre l'obertura de noves vies d'accés i comunicació, i també la millora del sanejament urbà. La construcció dels Camps Elisis, el primer parc i espai de passeig públic, impulsà l'expansió de la ciutat en el marge esquerre del riu Segre, mentre paral·lelament es produïen altres canvis: l'arribada del ferrocarril, símbol de modernització dels nous temps, el telègraf, l'enllumenat de gas i la construcció de carreteres, que inauguraven una nova època de canvis econòmics i socials. Tot i que l'etapa de Manuel Fuster com a alcalde fou només de quatre anys, significà la penetració del liberalisme progressista en la política urbana lleidatana, que tenia els seus orígens en les difícils temptatives del context de crisi econòmica i de guerra civil experimentat en la primera meitat del segle.

Posteriorment, els episodis polítics més destacats de la segona meitat del segle són la revolució de 1868, la caiguda de la monarquia d'Isabel II, i el sexenni democràtic (1868-1874). En aquest context polític, el projecte liberal impulsat per la burgesia urbana defensava una monarquia institucional i parlamentària, el sufragi censatari, la liberalització de l'economia i la societat, la reforma educativa i la millora de l'administració local i territorial.

Les dificultats econòmiques i polítiques en una ciutat bàsicament agrària, la reacció conservadora dels governs d'Espanya i les guerres carlistes van obstruir el desenvolupament del projecte polític liberal en diverses ocasions, però també van alimentar el sorgiment de moviments alternatius. La restauració monàrquica de 1875 i l'enfrontament entre els partits conservador i liberal van caracteritzar les últimes dècades del segle, i van tenir també a Lleida un efecte d'enfortir el moviment catalanista, el republicanisme, l'associacionisme i la

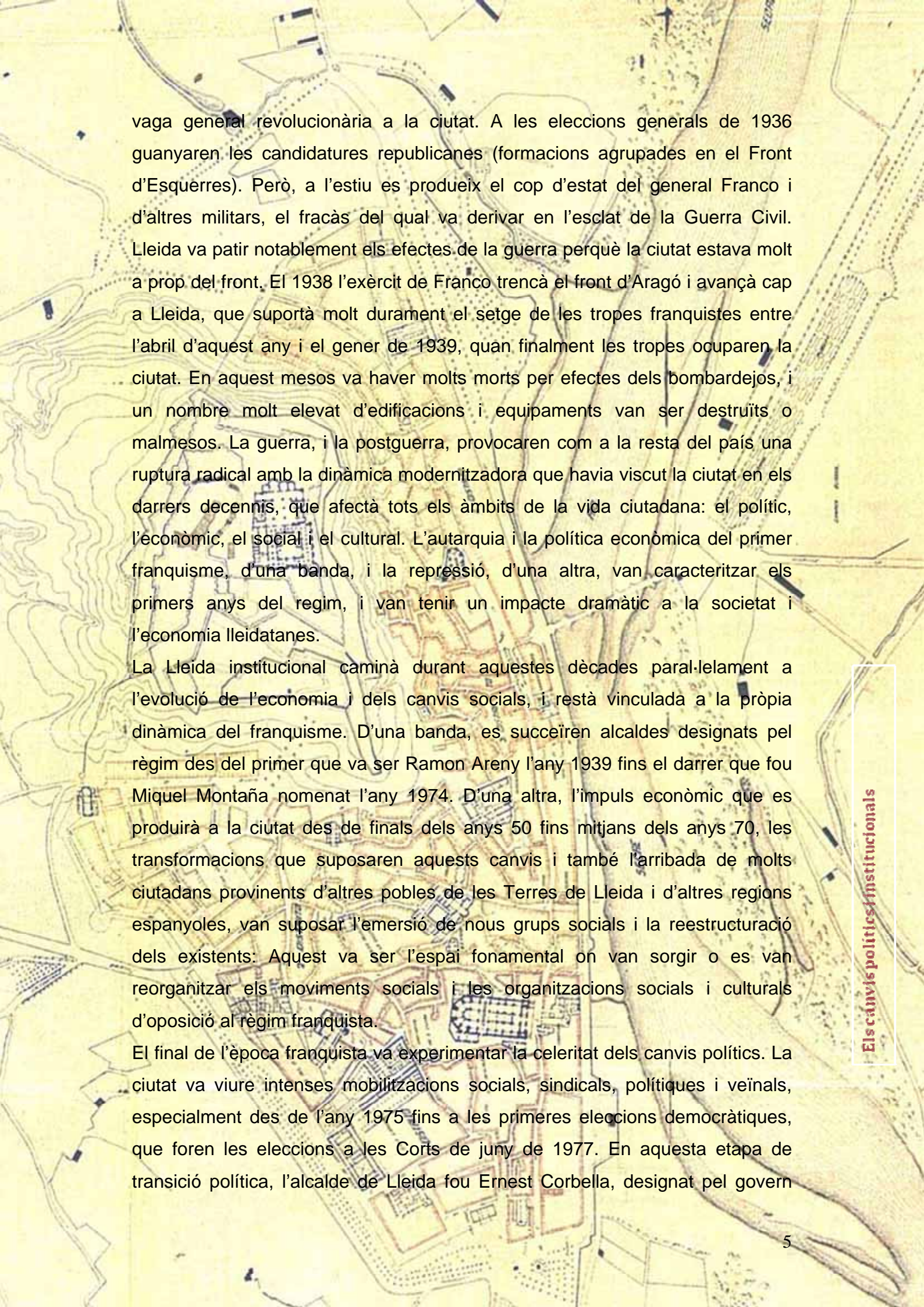

lluita sindical del món obrer. A la ciutat van guanyar terreny institucional els republicans i els demòcrates fins a la Restauració de 1875, en què l'ajuntament passà a mans dels liberals monàrquics. L'alternança dels partits liberal i conservador fins a finals de segle es va saldar a la Paeria amb una major presència dels liberals, fins a la irrupció del republicanisme en la vida política local. Amb el canvi de segle a Lleida, com a la resta de Catalunya, va anar guanyant força el moviment catalanista, mentre es reorganitzava políticament el republicanisme, que restava influència a les forces dinàstiques i guanyà els comicis municipals el 1903.

Amb la constitució de la Mancomunitat el 1914, tot i la preeminència de la Lliga Regionalista, els regionalistes no s'implantaren amb força a Lleida, i en les eleccions municipals de 1917 fou elegit alcalde el republicà Humbert Torres, gràcies a la coalició antidinàstica Concentració Popular, que aplegava republicans, regionalistes, catalanistes i mauristes. Durant aquests anys el republicanisme nacionalista de Joventut Republicana va saber mantenir un suport social heterogeni que li assegurà el control de l'Ajuntament de Lleida. L'any 1923, a Catalunya, fou la culminació d'un llarg període d'agitació social i repressió policial que portà a la crisi política. En aquest context, la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), va ser una experiència fracassada en l'intent de controlar, per part del règim militar, les bases socials que alimentaven el catalanisme, el republicanisme i l'anarcosindicalisme. A l'Ajuntament de Lleida, després del cop d'estat militar es signà un document d'adhesió al Manifest de Primo de Ribera, el qual no signà l'alcalde de Joventut Republicana, Ricard Palacín, que fou destituït del càrrec. Posteriorment el règim militar apartà els polítics més experimentats i nomenà regidors els majors contribuents de la ciutat, que elegiren Ramon Grau alcalde de Lleida.

L'inici de la dècada dels trenta suposa la caiguda de la monarquia i la proclamació de la Segona República, i, més tard, la recuperació de la Generalitat de Catalunya. A Lleida ciutat, les eleccions municipals de 1931 donen el triomf a la candidatura republicana (sent proclamat alcalde Salustia Estadella que era republicà radical), que també va obtenir la victòria a les de 1934 (encapçalades pel Front d'Esquerres, liderat per ERC), a diferència d'Espanya a on guanyaren les opcions conservadores. Aquests seran anys de convulsions socials i de conflictivitat política. L'octubre de 1934 es produeix la

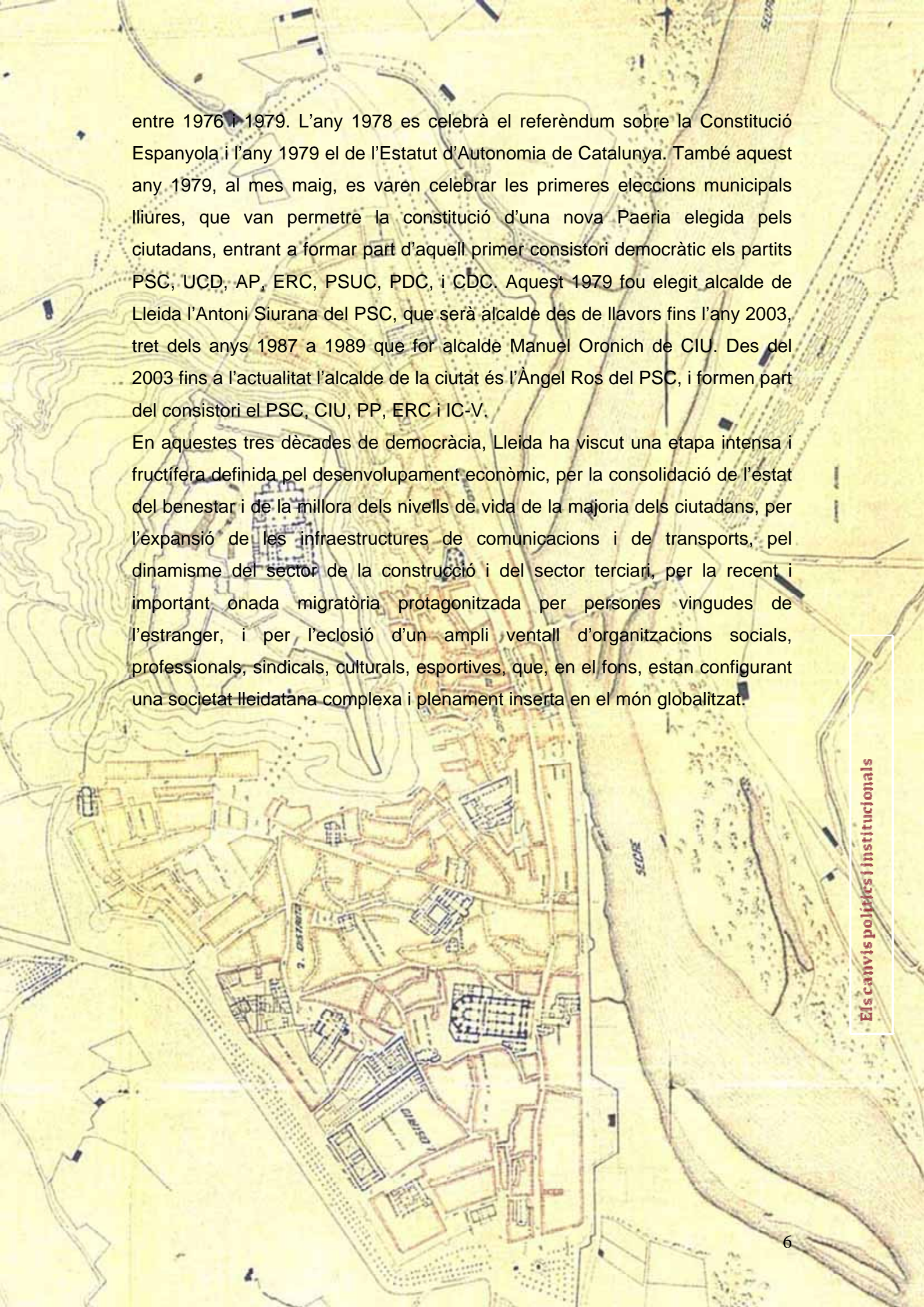

vaga general revolucionària a la ciutat. A les eleccions generals de 1936 guanyaren les candidatures republicanes (formacions agrupades en el Front d'Esquerres). Però, a l'estiu es produeix el cop d'estat del general Franco i d'altres militars, el fracàs del qual va derivar en l'esclat de la Guerra Civil. Lleida va patir notablement els efectes de la guerra perquè la ciutat estava molt a prop del front. El 1938 l'exèrcit de Franco trencà el front d'Aragó i avançà cap a Lleida, que suportà molt durament el setge de les tropes franquistes entre l'abril d'aquest any i el gener de 1939, quan finalment les tropes ocuparen la ciutat. En aquest mesos va haver molts morts per efectes dels bombardejos, i un nombre molt elevat d'edificacions i equipaments van ser destruïts o malmesos. La guerra, i la postguerra, provocaren com a la resta del país una ruptura radical amb la dinàmica modernitzadora que havia viscut la ciutat en els darrers decennis, que afectà tots els àmbits de la vida ciutadana: el polític, l'econòmic, el social i el cultural. L'autarquia i la política econòmica del primer franquisme, d'una banda, i la repressió, d'una altra, van caracteritzar els primers anys del règim, i van tenir un impacte dramàtic a la societat i l'economia lleidatanes.

La Lleida institucional caminà durant aquestes dècades paral·lelament a l'evolució de l'economia i dels canvis socials, i restà vinculada a la pròpia dinàmica del franquisme. D'una banda, es succeïren alcaldes designats pel règim des del primer que va ser Ramon Areny l'any 1939 fins el darrer que fou Miquel Montaña nomenat l'any 1974. D'una altra, l'impuls econòmic que es produirà a la ciutat des de finals dels anys 50 fins mitjans dels anys 70, les transformacions que suposaren aquests canvis i també l'arribada de molts ciutadans provinents d'altres pobles de les Terres de Lleida i d'altres regions espanyoles, van suposar l'emersió de nous grups socials i la reestructuració dels existents: Aquest va ser l'espai fonamental on van sorgir o es van reorganitzar els moviments socials i les organitzacions socials i culturals d'oposició al règim franquista.

El final de l'època franquista va experimentar la celeritat dels canvis polítics. La ciutat va viure intenses mobilitzacions socials, sindicals, polítiques i veïnals, especialment des de l'any 1975 fins a les primeres eleccions democràtiques, que foren les eleccions a les Corts de juny de 1977. En aquesta etapa de transició política, l'alcalde de Lleida fou Ernest Corbella, designat pel govern

entre 1976 i 1979. L'any 1978 es celebrà el referèndum sobre la Constitució Espanyola i l'any 1979 el de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. També aquest any 1979, al mes maig, es varen celebrar les primeres eleccions municipals lliures, que van permetre la constitució d'una nova Paeria elegida pels ciutadans, entrant a formar part d'aquell primer consistori democràtic els partits PSC, UCD, AP, ERC, PSUC, PDC, i CDC. Aquest 1979 fou elegit alcalde de Lleida l'Antoni Siurana del PSC, que serà alcalde des de llavors fins l'any 2003, tret dels anys 1987 a 1989 que for alcalde Manuel Oronich de CIU. Des del 2003 fins a l'actualitat l'alcalde de la ciutat és l'Àngel Ros del PSC, i formen part del consistori el PSC, CIU, PP, ERC i IC-V.

En aquestes tres dècades de democràcia, Lleida ha viscut una etapa intensa i fructífera definida pel desenvolupament econòmic, per la consolidació de l'estat del benestar i de la millora dels nivells de vida de la majoria dels ciutadans, per l'expansió de les infraestructures de comunicacions i de transports, pel dinamisme del sector de la construcció i del sector terciari, per la recent i important onada migratòria protagonitzada per persones vingudes de l'estranger, i per l'eclosió d'un ampli ventall d'organitzacions socials, professionals, sindicals, culturals, esportives, que, en el fons, estan configurant una societat lleidatana complexa i plenament inserta en el món globalitzat.

2. Els canvis econòmics

Des de la segona meitat del segle XIX fins a inicis del segle XXI Lleida ha protagonitzat un procés de transformació econòmica sense precedents en la seva història. Aquest ha estat determinat, en bona mesura, per la capitalització de la seva economia, per l'impacte de la modernització del sector agropecuari del conjunt de les Terres de Lleida, per la creixent dotació d'infraestructures, per la integració cada cop més intensa de la ciutat amb les pobles i viles que l'envolten i, finalment, per inserir-se plenament en el si de les economies catalana i espanyola.

1859-1900.

Lleida és bàsicament una ciutat agrària i comercial. L'agricultura el 1870 ocupa les dues terceres parts de la població activa. En aquests anys, i en termes relatius, l'economia lleidatana perd pes respecte al conjunt de Catalunya, degut al predomini del sector agrari en un context en el qual aquest produeix menys renda per actiu que els sectors industrials i comercials, que s'estaven desenvolupant amb força a altres contrades catalanes. D'altra banda, el sector terciari estava constituït fonamentalment pel petit comerç al detall; en tant que la indústria era poc present i molt orientada al mercat local, amb establiments fabrils de reduïdes dimensions, i molt lligada al sector tradicional agroalimentari i textil. Aquests anys veuran, a més, l'arribada del ferrocarril, concretament l'any 1860 s'inaugurà l'estació de trens, el 1861 ja funcionava la línia que uneix Lleida amb Barcelona i amb Saragossa i Madrid, i el 1879 ja estarà connectada la ciutat amb Reus i Tarragona. L'impacte del ferrocarril inicialment va ser contraproductiu, provocà l'ensorrament de certes formes de comerç tradicional i afectà negativament alguns sectors agraris. Però, a llarg termini fou aprofitat per relançar l'economia urbana i millorar les interrelacions amb la resta del territori lleidatà, català i espanyol.

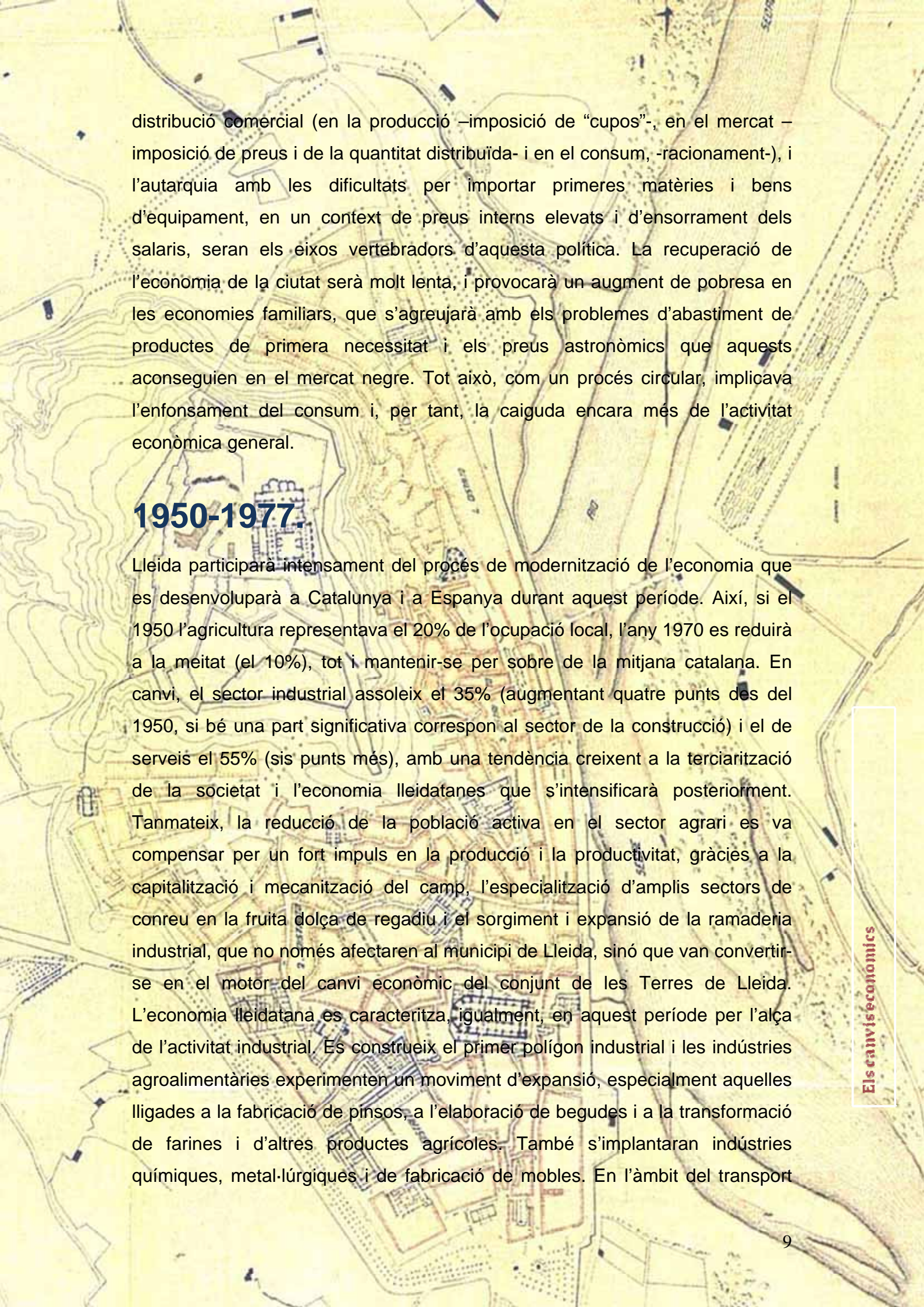
1900-1936.

Lleida és encara una ciutat amb un pes agrari important, però aquests seran anys d'expansió decidida d'altres sectors econòmics, procés que d'alguna manera forma part de l'empenta industrialitzadora que viuen moltes ciutats catalanes. L'agricultura començarà el segle ocupant al 58% dels treballadors de la ciutat, però acabarà al 1930 amb un percentatge de només el 21%. Tot i així, cal tenir present que una part del sector agrari començarà a modernitzar-se amb força mercès a la introducció de millores tècniques, a l'augment de les terres irrigades i a lligar l'activitat als emergents mercats urbans. Tanmateix, el dinamisme econòmic de la ciutat es basarà en el creixement de la indústria – especialment d'aquella relacionada amb la transformació de productes agraris, de serradores i de fabricació de mobles i petites instal·lacions metal·lúrgiques-, i del comerç i serveis. De tal forma, que el 1930 les activitats industrials, incloent-hi la construcció, suposaran ja el 40% de l'ocupació a la ciutat, quasi triplicant la ràtio aconseguida a principis segle. El sector terciari igualment mostrarà una tendència molt positiva, arribant el 1930 al 39% dels actius, deu punts per sobre de l'índex assolit el 1900. També s'experimentarà durant aquest període un impuls de la xarxa de comunicacions; d'una banda, es construirà la nova estació ferrocarril l'any 1927 i amb s'inaugurarà la línia de tren que uneix Lleida amb Balaguer l'any 1924. I, d'una altra, es milloraran algunes carreteres.

1936-1950.

La Lleida del període de la Guerra Civil i de la immediata postguerra serà una ciutat que viurà una forta crisi, derivada dels propis efectes directes de la contesa bèl·lica (a la pèrdua de vides humanes, cal afegir-hi la destrucció d'infraestructures i equipaments urbans, l'afectació en les instal·lacions industrials i en les xarxes comercials), als quals caldrà sumar l'impacte advers de la política econòmica desenvolupada pel primer franquisme. L'intervencionisme extrem en tots els passos de la cadena productiva i de

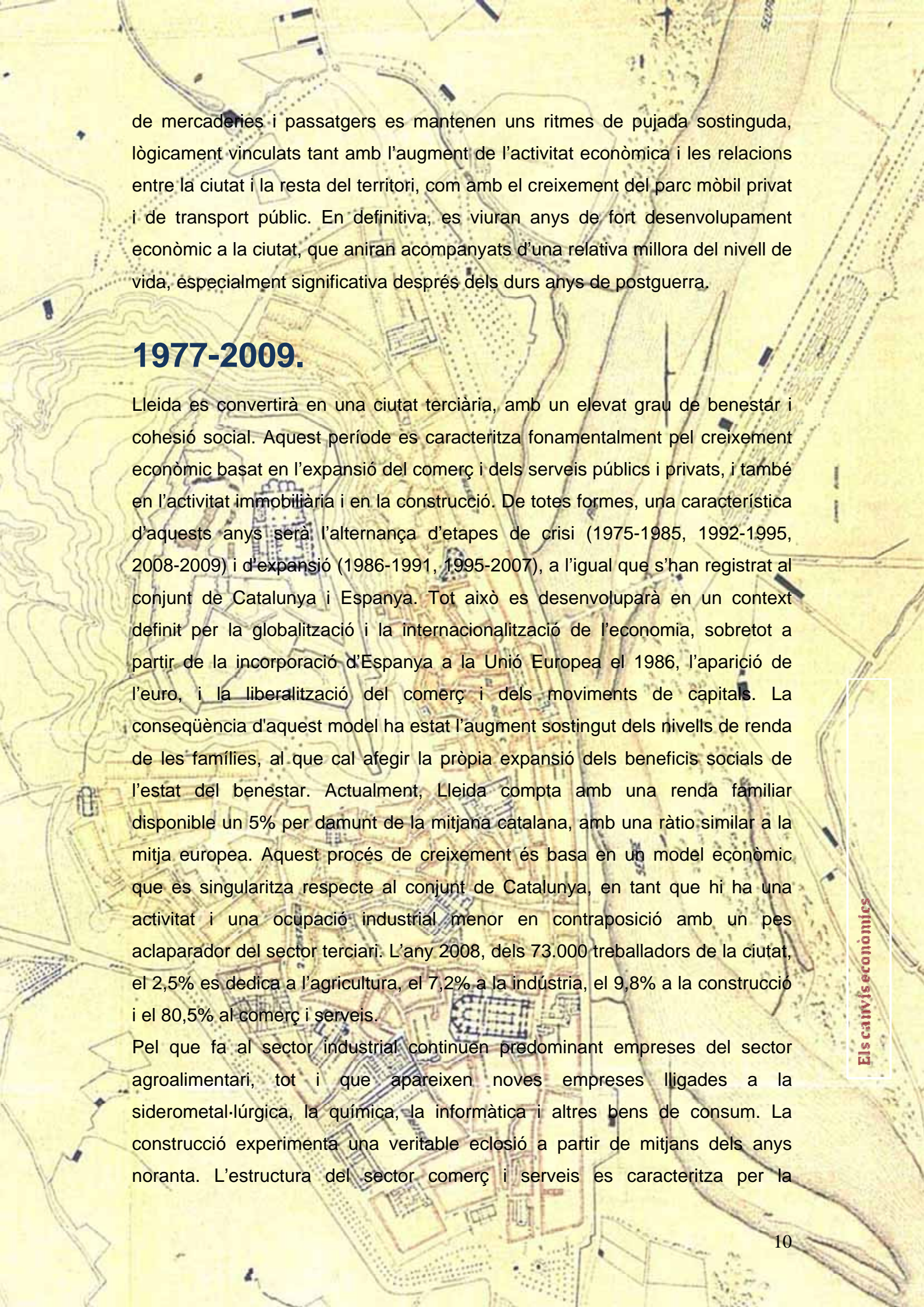

distribució comercial (en la producció –imposició de “cupos”-, en el mercat –imposició de preus i de la quantitat distribuïda- i en el consum, -racionament-), i l'autarquia amb les dificultats per importar primeres matèries i bens d'equipament, en un context de preus interns elevats i d'ensorrament dels salaris, seran els eixos vertebradors d'aquesta política. La recuperació de l'economia de la ciutat serà molt lenta, i provocarà un augment de pobresa en les economies familiars, que s'agreujarà amb els problemes d'abastiment de productes de primera necessitat i els preus astronòmics que aquests aconseguien en el mercat negre. Tot això, com un procés circular, implicava l'enfonsament del consum i, per tant, la caiguda encara més de l'activitat econòmica general.

1950-1977.

Lleida participarà intensament del procés de modernització de l'economia que es desenvoluparà a Catalunya i a Espanya durant aquest període. Així, si el 1950 l'agricultura representava el 20% de l'ocupació local, l'any 1970 es reduirà a la meitat (el 10%), tot i mantenir-se per sobre de la mitjana catalana. En canvi, el sector industrial assoleix el 35% (augmentant quatre punts des del 1950, si bé una part significativa correspon al sector de la construcció) i el de serveis el 55% (sis punts més), amb una tendència creixent a la terciarització de la societat i l'economia lleidatanes que s'intensificarà posteriorment. Tanmateix, la reducció de la població activa en el sector agrari es va compensar per un fort impuls en la producció i la productivitat, gràcies a la capitalització i mecanització del camp, l'especialització d'amplis sectors de conreu en la fruita dolça de regadiu i el sorgiment i expansió de la ramaderia industrial, que no només afectaren al municipi de Lleida, sinó que van convertir-se en el motor del canvi econòmic del conjunt de les Terres de Lleida. L'economia lleidatana es caracteritza, igualment, en aquest període per l'alça de l'activitat industrial. Es construeix el primer polígon industrial i les indústries agroalimentàries experimenten un moviment d'expansió, especialment aquelles lligades a la fabricació de pinsos, a l'elaboració de begudes i a la transformació de farines i d'altres productes agrícoles. També s'implantaràn indústries químiques, metal·lúrgiques i de fabricació de mobles. En l'àmbit del transport

de mercaderies i passatgers es mantenen uns ritmes de pujada sostinguda, lògicament vinculats tant amb l'augment de l'activitat econòmica i les relacions entre la ciutat i la resta del territori, com amb el creixement del parc mòbil privat i de transport públic. En definitiva, es viuran anys de fort desenvolupament econòmic a la ciutat, que aniran acompanyats d'una relativa millora del nivell de vida, especialment significativa després dels durs anys de postguerra.

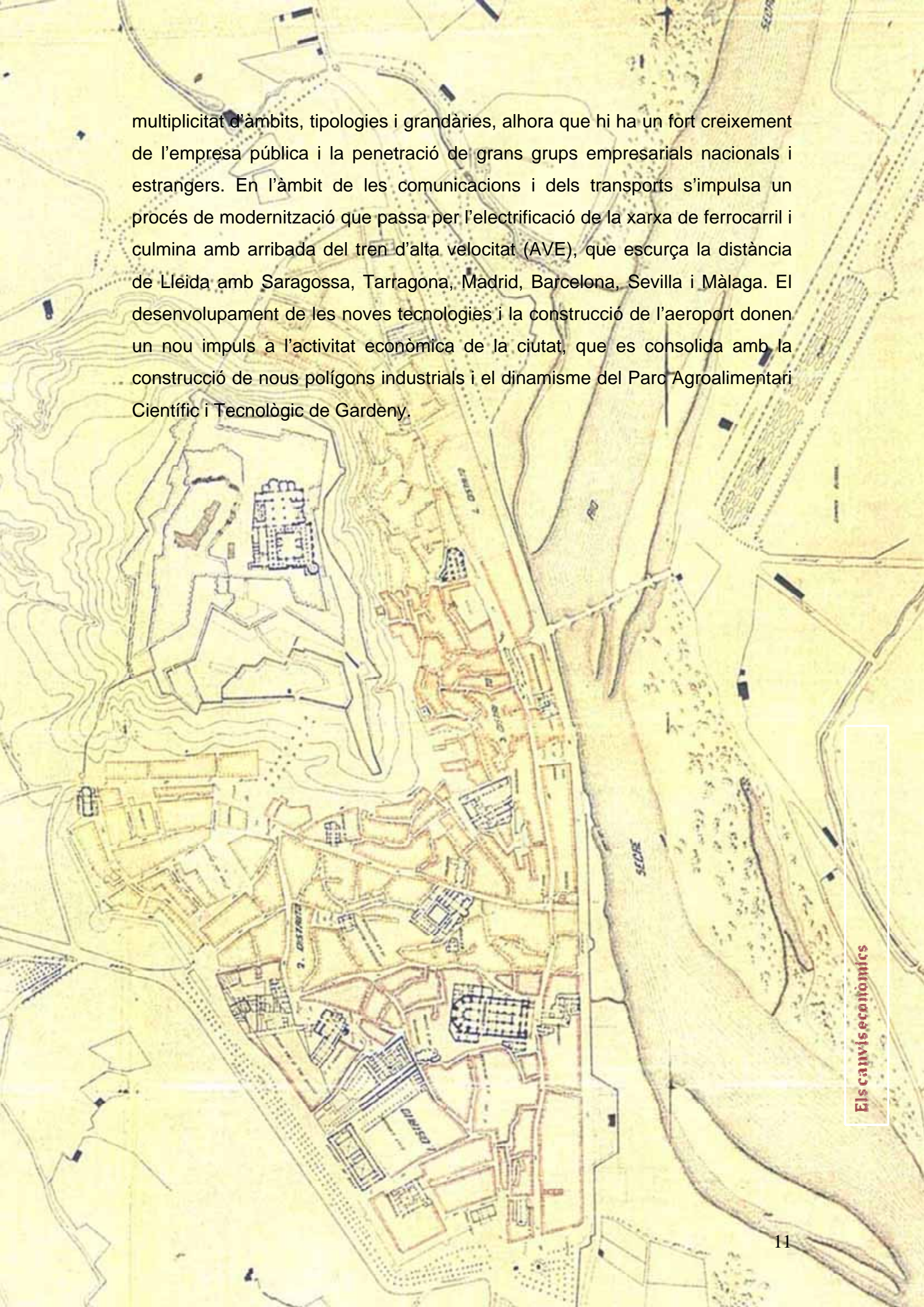
1977-2009.

Lleida es convertirà en una ciutat terciària, amb un elevat grau de benestar i cohesió social. Aquest període es caracteritza fonamentalment pel creixement econòmic basat en l'expansió del comerç i dels serveis públics i privats, i també en l'activitat immobiliària i en la construcció. De totes formes, una característica d'aquests anys serà l'alternança d'etapes de crisi (1975-1985, 1992-1995, 2008-2009) i d'expansió (1986-1991, 1995-2007), a l'igual que s'han registrat al conjunt de Catalunya i Espanya. Tot això es desenvoluparà en un context definit per la globalització i la internacionalització de l'economia, sobretot a partir de la incorporació d'Espanya a la Unió Europea el 1986, l'aparició de l'euro, i la liberalització del comerç i dels moviments de capitals. La conseqüència d'aquest model ha estat l'augment sostingut dels nivells de renda de les famílies, al que cal afegir la pròpia expansió dels beneficis socials de l'estat del benestar. Actualment, Lleida compta amb una renda familiar disponible un 5% per damunt de la mitjana catalana, amb una ràtio similar a la mitja europea. Aquest procés de creixement és basa en un model econòmic que és singularitza respecte al conjunt de Catalunya, en tant que hi ha una activitat i una ocupació industrial menor en contraposició amb un pes aclaparador del sector terciari. L'any 2008, dels 73.000 treballadors de la ciutat, el 2,5% es dedica a l'agricultura, el 7,2% a la indústria, el 9,8% a la construcció i el 80,5% al comerç i serveis.

Pel que fa al sector industrial continuen predominant empreses del sector agroalimentari, tot i que apareixen noves empreses lligades a la siderometal·lúrgica, la química, la informàtica i altres bens de consum. La construcció experimenta una veritable eclosió a partir de mitjans dels anys noranta. L'estructura del sector comerç i serveis es caracteritza per la

multiplicitat d'àmbits, tipologies i grandàries, alhora que hi ha un fort creixement de l'empresa pública i la penetració de grans grups empresarials nacionals i estrangers. En l'àmbit de les comunicacions i dels transports s'impulsa un procés de modernització que passa per l'electrificació de la xarxa de ferrocarril i culmina amb arribada del tren d'alta velocitat (AVE), que escurça la distància de Lleida amb Saragossa, Tarragona, Madrid, Barcelona, Sevilla i Màlaga. El desenvolupament de les noves tecnologies i la construcció de l'aeroport donen un nou impuls a l'activitat econòmica de la ciutat, que es consolida amb la construcció de nous polígons industrials i el dinamisme del Parc Agroalimentari Científic i Tecnològic de Gardeny.

3. Els canvis socials i culturals

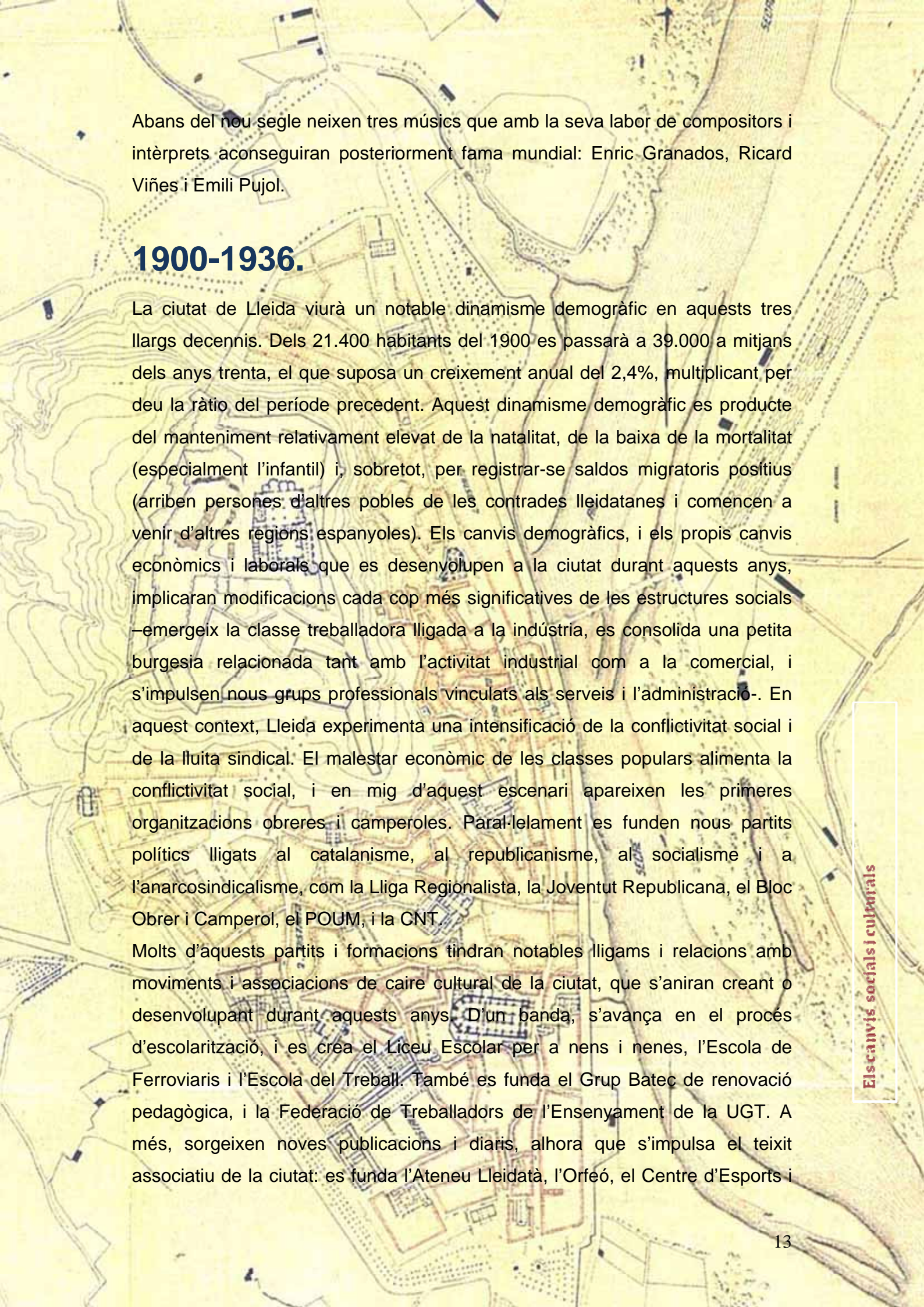
1859-1900.

En la segona meitat del segle XIX Lleida experimenta un creixement demogràfic modest derivat d'una elevada mortalitat (especialment alta era la mortalitat infantil) i de saldos migratoris negatius. El 1857 la ciutat té 19.600 habitants, i 21.400 el 1900, el que comportava un increment anual del 0,21%, bastant per sota de las ràtios catalana i espanyola. La població de la ciutat es caracteritzava, a més, per un pes molt elevat de la gent jove (menors de 15 anys), en contraposició a la presència reduïda de gent gran (majors de 65 anys). Un altre tret distintiu de la demografia de la ciutat és un nivell relativament baix d'esperança de vida –sobre els 40 anys en acabar el segle-.

A mesura que avanci aquest període, amb el desenvolupament a la ciutat d'altres activitats econòmiques i laborals ja no lligades a l'agricultura, emergeixen nous grups socials i professionals, alhora que comencen a arribar immigrants d'altres pobles de les Terres de Lleida. No obstant, les estructures socials encara no acusen canvis significatius.

Tenint present aquesta realitat social l'activitat cultural està limitada, en bona mesura, a grups molt restringits. Més enllà, les institucions i el moviment associatiu lluita contra l'analfabetisme, molt estès entre les classes populars de la ciutat. Es creen nous estudis, com l'Institut de Segon Ensenyament, i l'Escola Normal de Mestres, a part que s'obren nous col·legis religiosos. L'associacionisme va guanyant terreny. Així, sorgeix la Societat Econòmica d'Amics del País, l'Acadèmia Mariana, l'Ateneu o el Casino Principal, a més de la importància del moviment Claver. Igualment, aquests seran els anys en els quals es posa en funcionament el Museu Diocesà i es celebren els primers Jocs Florals, concretament el 1895. També apareixen noves impremtes i publicacions periòdiques (lo Garbell, el Diario de Lérida, el Pallaresa...). En aquest context emergeixen nous artistes, escriptors i intel·lectuals (Jaume i Magí Morera, Josep Pleyan de Porta, Lluís Roca i Florejachs, Manuel Gaya i Tomàs, Enric Arderiu i Valls, Joan Bergós i Dejuan, Rafael Gras i Esteva...).

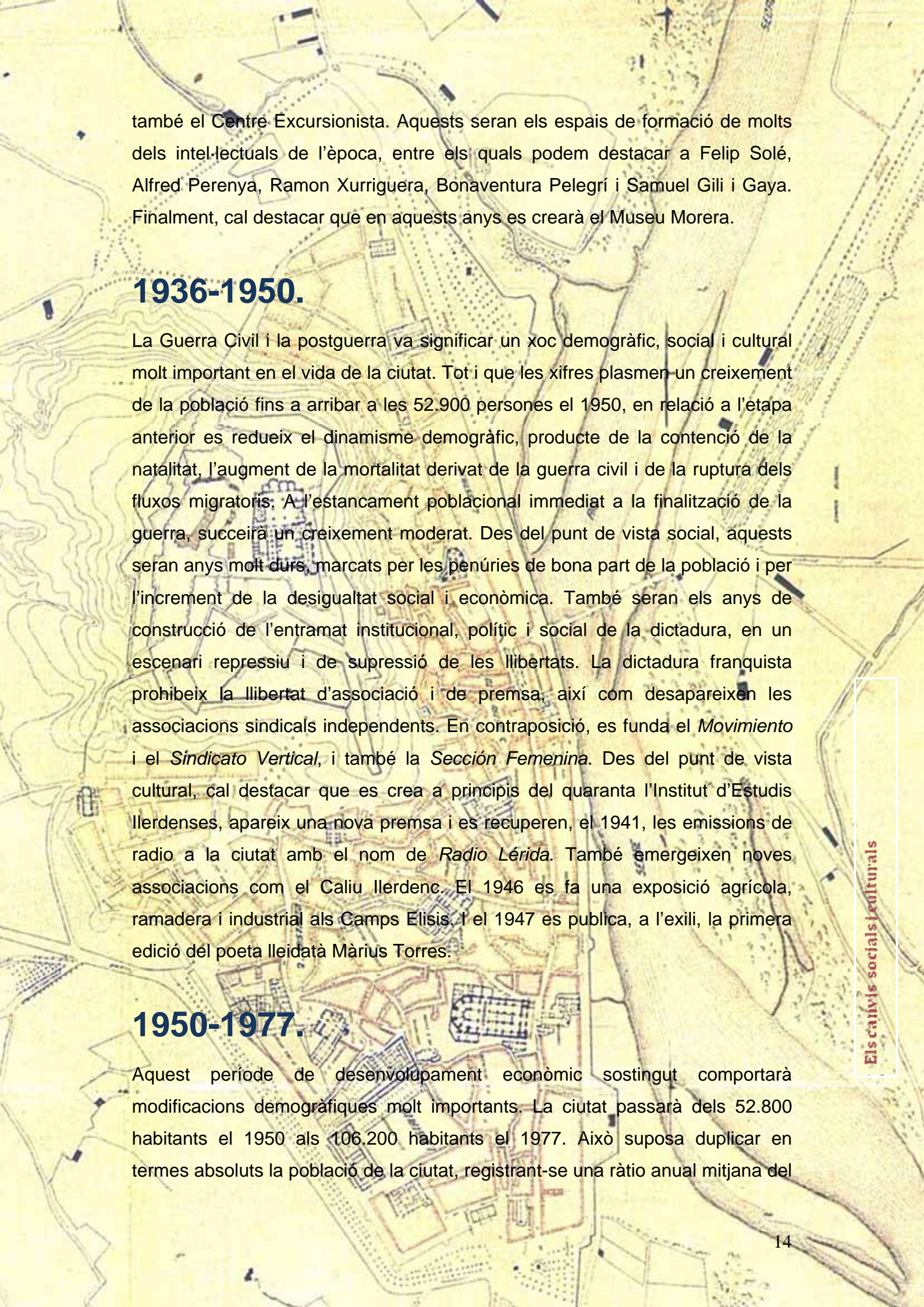
Abans del nou segle neixen tres músics que amb la seva labor de compositors i intèrprets aconseguiran posteriorment fama mundial: Enric Granados, Ricard Viñes i Emili Pujol.

1900-1936.

La ciutat de Lleida viurà un notable dinamisme demogràfic en aquests tres llargs decennis. Dels 21.400 habitants del 1900 es passarà a 39.000 a mitjans dels anys trenta, el que suposa un creixement anual del 2,4%, multiplicant per deu la ràtio del període precedent. Aquest dinamisme demogràfic es producte del manteniment relativament elevat de la natalitat, de la baixa de la mortalitat (especialment l'infantil) i, sobretot, per registrar-se saldos migratoris positius (arriben persones d'altres pobles de les contrades lleidatanes i comencen a venir d'altres regions espanyoles). Els canvis demogràfics, i els propis canvis econòmics i laborals que es desenvolupen a la ciutat durant aquests anys, implicaran modificacions cada cop més significatives de les estructures socials —emergeix la classe treballadora lligada a la indústria, es consolida una petita burgesia relacionada tant amb l'activitat industrial com a la comercial, i s'impulsen nous grups professionals vinculats als serveis i l'administració—. En aquest context, Lleida experimenta una intensificació de la conflictivitat social i de la lluita sindical. El malestar econòmic de les classes populars alimenta la conflictivitat social, i en mig d'aquest escenari apareixen les primeres organitzacions obreres i camperoles. Paral·lelament es funden nous partits polítics lligats al catalanisme, al republicanisme, al socialisme i a l'anarcosindicalisme, com la Lliga Regionalista, la Joventut Republicana, el Bloc Obrer i Camperol, el POUM, i la CNT.

Molts d'aquests partits i formacions tindran notables lligams i relacions amb moviments i associacions de caire cultural de la ciutat, que s'aniran creant o desenvolupant durant aquests anys. D'un banda, s'avança en el procés d'escolarització, i es crea el Liceu Escolar per a nens i nenes, l'Escola de Ferroviaris i l'Escola del Treball. També es funda el Grup Batec de renovació pedagògica, i la Federació de Treballadors de l'Ensenyament de la UGT. A més, sorgeixen noves publicacions i diaris, alhora que s'impulsa el teixit associatiu de la ciutat: es funda l'Ateneu Lleidatà, l'Orfeó, el Centre d'Esports i

també el Centre Excursionista. Aquests seran els espais de formació de molts dels intel·lectuals de l'època, entre els quals podem destacar a Felip Solé, Alfred Perenya, Ramon Xurriquera, Bonaventura Pelegrí i Samuel Gili i Gaya. Finalment, cal destacar que en aquests anys es crearà el Museu Morera.

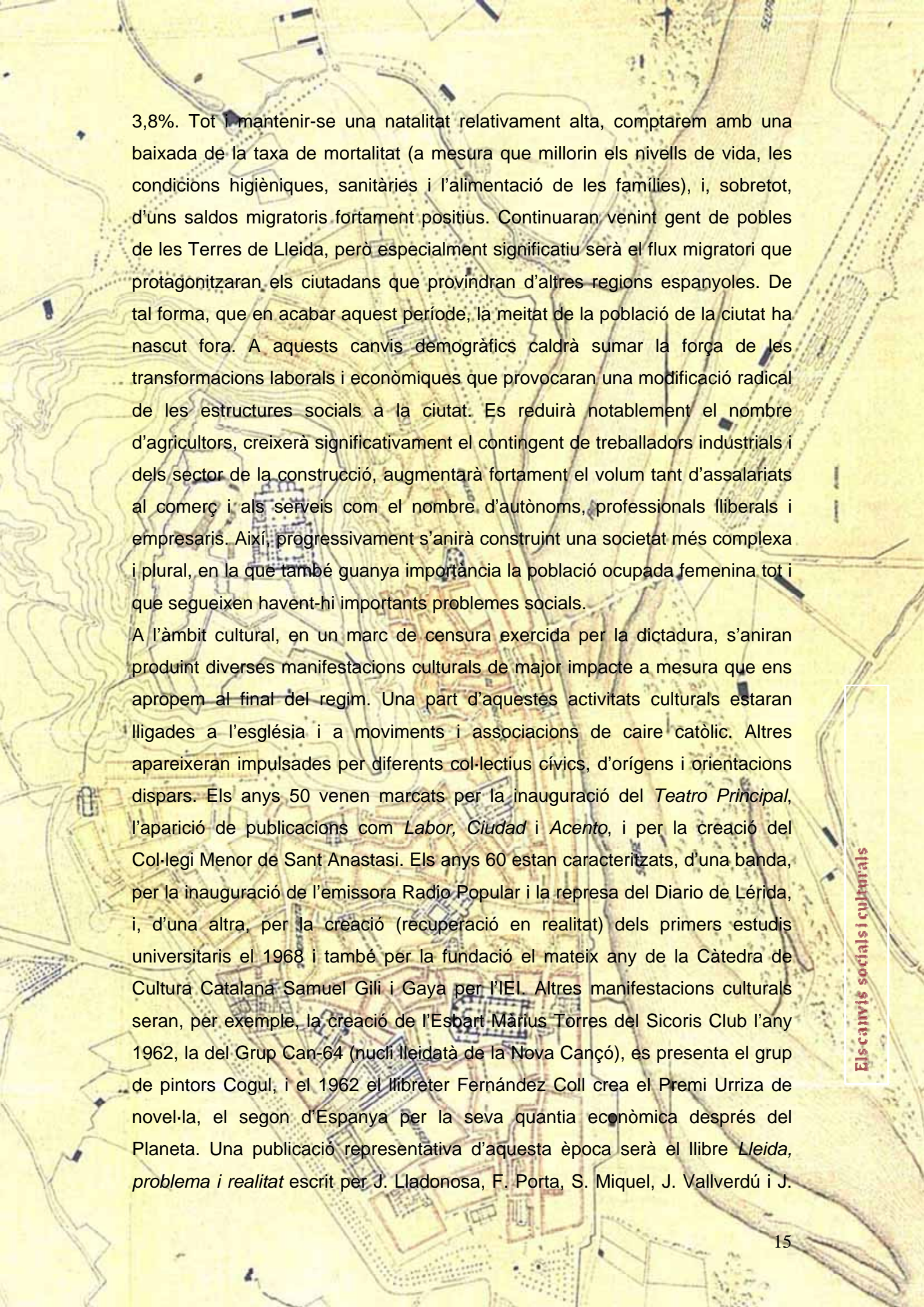
1936-1950.

La Guerra Civil i la postguerra va significar un xoc demogràfic, social i cultural molt important en el vida de la ciutat. Tot i que les xifres plasmen un creixement de la població fins a arribar a les 52.900 persones el 1950, en relació a l'etapa anterior es redueix el dinamisme demogràfic, producte de la contenció de la natalitat, l'augment de la mortalitat derivat de la guerra civil i de la ruptura dels fluxos migratoris. A l'estancament poblacional immediat a la finalització de la guerra, succeirà un creixement moderat. Des del punt de vista social, aquests seran anys molt durs, marcats per les penúries de bona part de la població i per l'increment de la desigualtat social i econòmica. També seran els anys de construcció de l'entramat institucional, polític i social de la dictadura, en un escenari repressiu i de supressió de les llibertats. La dictadura franquista prohibeix la llibertat d'associació i de premsa, així com desapareixen les associacions sindicals independents. En contraposició, es funda el *Movimiento* i el *Sindicato Vertical*, i també la *Sección Femenina*. Des del punt de vista cultural, cal destacar que es crea a principis del quaranta l'Institut d'Estudis llerdenses, apareix una nova premsa i es recuperen, el 1941, les emissions de radio a la ciutat amb el nom de *Radio Lérida*. També emergeixen noves associacions com el Caliu llerdenc. El 1946 es fa una exposició agrícola, ramadera i industrial als Camps Elisis. I el 1947 es publica, a l'exili, la primera edició del poeta lleidatà Màrius Torres.

1950-1977.

Aquest període de desenvolupament econòmic sostingut comportarà modificacions demogràfiques molt importants. La ciutat passarà dels 52.800 habitants el 1950 als 106.200 habitants el 1977. Això suposa duplicar en termes absoluts la població de la ciutat, registrant-se una ràtio anual mitjana del

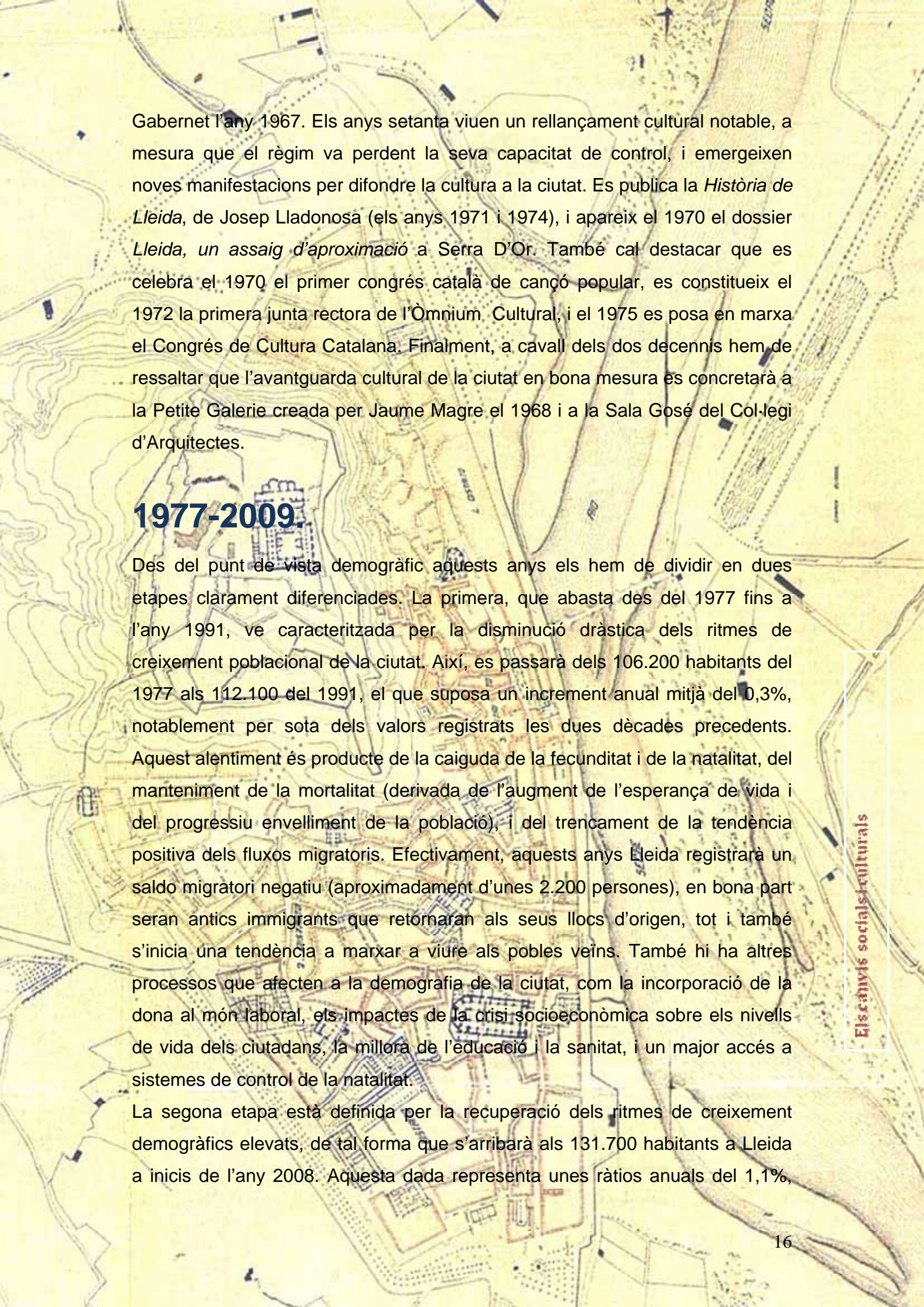

3,8%. Tot i mantenir-se una natalitat relativament alta, comptarem amb una baixada de la taxa de mortalitat (a mesura que millorin els nivells de vida, les condicions higièniques, sanitàries i l'alimentació de les famílies), i, sobretot, d'uns saldos migratoris fortament positius. Continuaran venint gent de pobles de les Terres de Lleida, però especialment significatiu serà el flux migratori que protagonitzaran els ciutadans que provindran d'altres regions espanyoles. De tal forma, que en acabar aquest període, la meitat de la població de la ciutat ha nascut fora. A aquests canvis demogràfics caldrà sumar la força de les transformacions laborals i econòmiques que provocaran una modificació radical de les estructures socials a la ciutat. Es reduirà notablement el nombre d'agricultors, creixerà significativament el contingent de treballadors industrials i dels sectors de la construcció, augmentarà fortament el volum tant d'assalariats al comerç i als serveis com el nombre d'autònoms, professionals lliberals i empresaris. Així, progressivament s'anirà construint una societat més complexa i plural, en la que també guanya importància la població ocupada femenina tot i que segueixen havent-hi importants problemes socials.

A l'àmbit cultural, en un marc de censura exercida per la dictadura, s'aniran produint diverses manifestacions culturals de major impacte a mesura que ens apropem al final del regim. Una part d'aquestes activitats culturals estaran lligades a l'església i a moviments i associacions de caire catòlic. Altres apareixeran impulsades per diferents col·lectius cívics, d'orígens i orientacions dispars. Els anys 50 venen marcats per la inauguració del *Teatro Principal*, l'aparició de publicacions com *Labor*, *Ciudad* i *Acento*, i per la creació del Col·legi Menor de Sant Anastasi. Els anys 60 estan caracteritzats, d'una banda, per la inauguració de l'emissora Radio Popular i la represa del *Diario de Lérida*, i, d'una altra, per la creació (recuperació en realitat) dels primers estudis universitaris el 1968 i també per la fundació el mateix any de la Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya per l'IEI. Altres manifestacions culturals seran, per exemple, la creació de l'Esbart Màrius Torres del Sioris Club l'any 1962, la del Grup Can-64 (nucli lleidatà de la Nova Cançó), es presenta el grup de pintors Cogul, i el 1962 el llibreter Fernández Coll crea el Premi Urriza de novel·la, el segon d'Espanya per la seva quantia econòmica després del Planeta. Una publicació representativa d'aquesta època serà el llibre *Lleida, problema i realitat* escrit per J. Lladonosa, F. Porta, S. Miquel, J. Vallverdú i J.

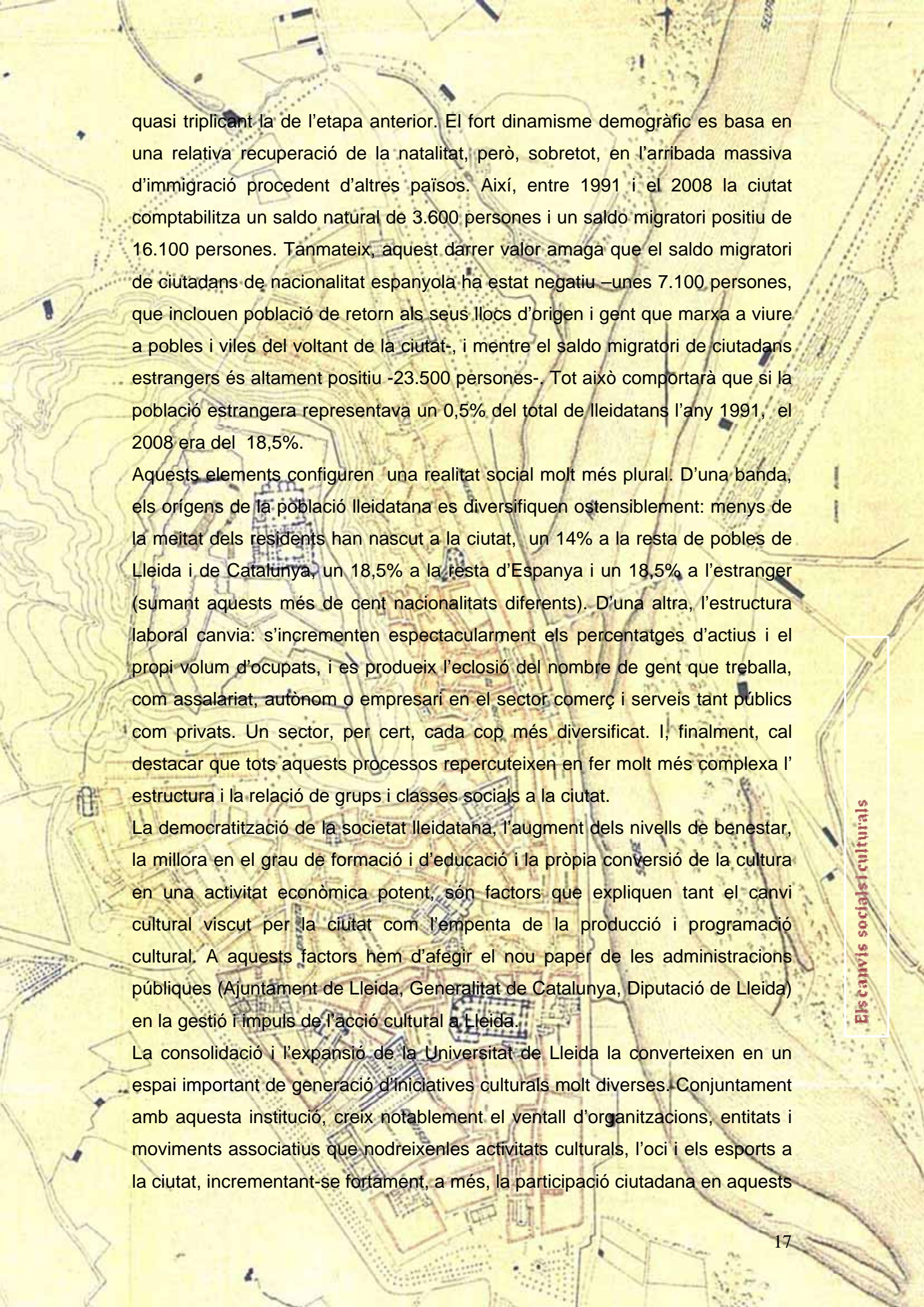
Gabernet l'any 1967. Els anys setanta viuen un rellançament cultural notable, a mesura que el règim va perdent la seva capacitat de control, i emergeixen noves manifestacions per difondre la cultura a la ciutat. Es publica la *Història de Lleida*, de Josep Lladonosa (els anys 1971 i 1974), i apareix el 1970 el dossier *Lleida, un assaig d'aproximació* a Serra D'Or. També cal destacar que es celebra el 1970 el primer congrés català de cançó popular, es constitueix el 1972 la primera junta rectora de l'Òmnium Cultural, i el 1975 es posa en marxa el Congrés de Cultura Catalana. Finalment, a cavall dels dos decennis hem de ressaltar que l'avantguarda cultural de la ciutat en bona mesura es concretarà a la Petite Galerie creada per Jaume Magre el 1968 i a la Sala Gosé del Col·legi d'Arquitectes.

1977-2009.

Des del punt de vista demogràfic aquests anys els hem de dividir en dues etapes clarament diferenciades. La primera, que abasta des del 1977 fins a l'any 1991, ve caracteritzada per la disminució dràstica dels ritmes de creixement poblacional de la ciutat. Així, es passarà dels 106.200 habitants del 1977 als 112.100 del 1991, el que suposa un increment anual mitjà del 0,3%, notablement per sota dels valors registrats les dues dècades precedents. Aquest alentiment és producte de la caiguda de la fecunditat i de la natalitat, del manteniment de la mortalitat (derivada de l'augment de l'esperança de vida i del progressiu envelliment de la població), i del trencament de la tendència positiva dels fluxos migratoris. Efectivament, aquests anys Lleida registrarà un saldo migratori negatiu (aproximadament d'unes 2.200 persones), en bona part seran antics immigrants que retornaran als seus llocs d'origen, tot i també s'inicia una tendència a marxar a viure als pobles veïns. També hi ha altres processos que afecten a la demografia de la ciutat, com la incorporació de la dona al món laboral, els impactes de la crisi socioeconòmica sobre els nivells de vida dels ciutadans, la millora de l'educació i la sanitat, i un major accés a sistemes de control de la natalitat.

La segona etapa està definida per la recuperació dels ritmes de creixement demogràfics elevats, de tal forma que s'arribarà als 131.700 habitants a Lleida a inicis de l'any 2008. Aquesta dada representa unes ràtios anuals del 1,1%,

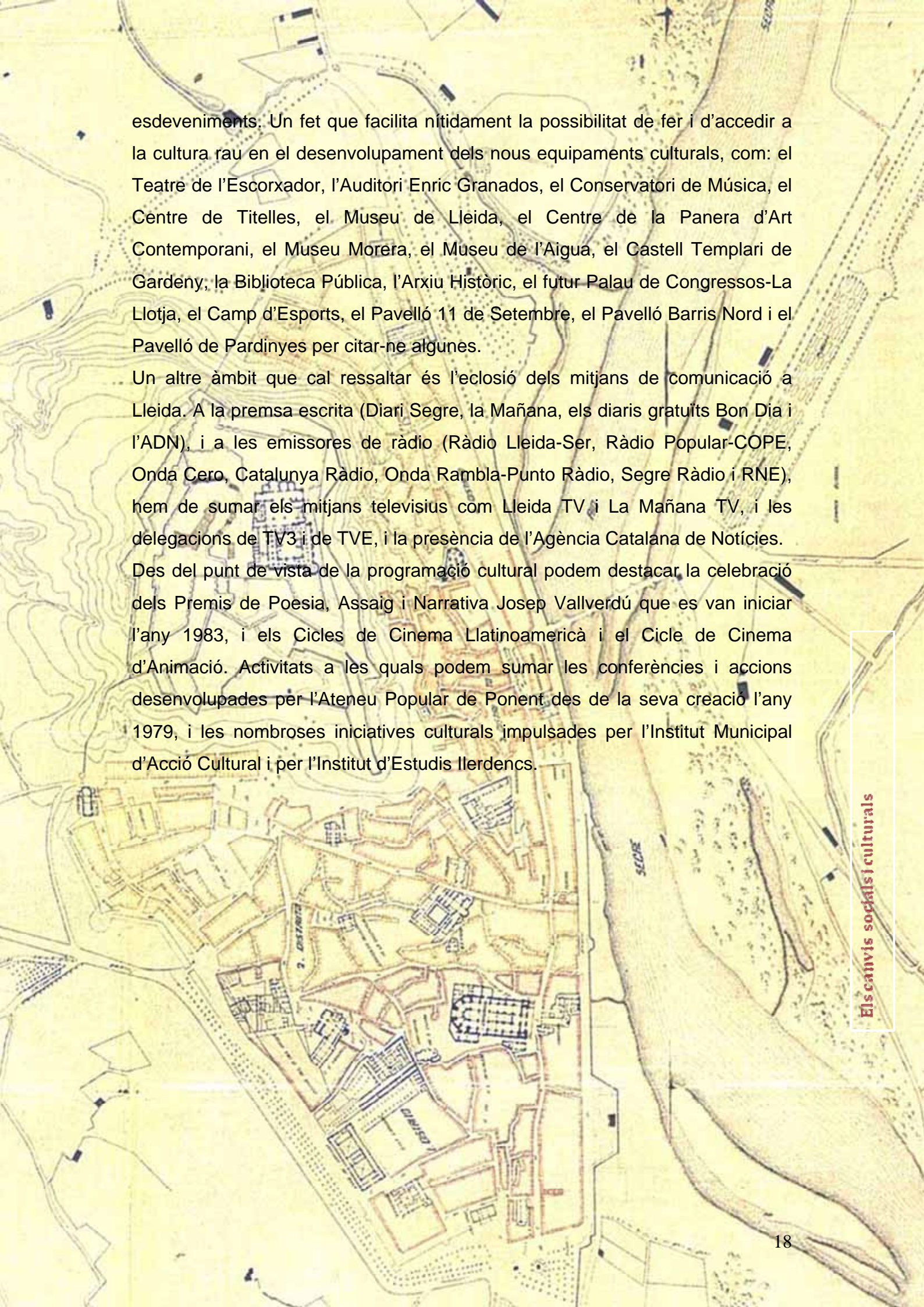
quasi triplicant la de l'etapa anterior. El fort dinamisme demogràfic es basa en una relativa recuperació de la natalitat, però, sobretot, en l'arribada massiva d'immigració procedent d'altres països. Així, entre 1991 i el 2008 la ciutat comptabilitza un saldo natural de 3.600 persones i un saldo migratori positiu de 16.100 persones. Tanmateix, aquest darrer valor amaga que el saldo migratori de ciutadans de nacionalitat espanyola ha estat negatiu –unes 7.100 persones, que inclouen població de retorn als seus llocs d'origen i gent que marxa a viure a pobles i viles del voltant de la ciutat-, i mentre el saldo migratori de ciutadans estrangers és altament positiu -23.500 persones-. Tot això comportarà que si la població estrangera representava un 0,5% del total de lleidatans l'any 1991, el 2008 era del 18,5%.

Aquests elements configuren una realitat social molt més plural. D'una banda, els orígens de la població lleidatana es diversifiquen ostensiblement: menys de la meitat dels residents han nascut a la ciutat, un 14% a la resta de pobles de Lleida i de Catalunya, un 18,5% a la resta d'Espanya i un 18,5% a l'estranger (sumant aquests més de cent nacionalitats diferents). D'una altra, l'estructura laboral canvia: s'incrementen espectacularment els percentatges d'actius i el propi volum d'ocupats, i es produeix l'eclosió del nombre de gent que treballa, com assalariat, autònom o empresari en el sector comerç i serveis tant públics com privats. Un sector, per cert, cada cop més diversificat. I, finalment, cal destacar que tots aquests processos repercuteixen en fer molt més complexa l'estructura i la relació de grups i classes socials a la ciutat.

La democratització de la societat lleidatana, l'augment dels nivells de benestar, la millora en el grau de formació i d'educació i la pròpia conversió de la cultura en una activitat econòmica potent, són factors que expliquen tant el canvi cultural viscut per la ciutat com l'empenta de la producció i programació cultural. A aquests factors hem d'afegir el nou paper de les administracions públiques (Ajuntament de Lleida, Generalitat de Catalunya, Diputació de Lleida) en la gestió i impuls de l'acció cultural a Lleida.

La consolidació i l'expansió de la Universitat de Lleida la converteixen en un espai important de generació d'iniciatives culturals molt diverses. Conjuntament amb aquesta institució, creix notablement el ventall d'organitzacions, entitats i moviments associatius que nodreixen les activitats culturals, l'oci i els esports a la ciutat, incrementant-se fortament, a més, la participació ciutadana en aquests

esdeveniments. Un fet que facilita nítidament la possibilitat de fer i d'accedir a la cultura rau en el desenvolupament dels nous equipaments culturals, com: el Teatre de l'Escorxador, l'Auditori Enric Granados, el Conservatori de Música, el Centre de Titelles, el Museu de Lleida, el Centre de la Panera d'Art Contemporani, el Museu Morera, el Museu de l'Aigua, el Castell Templari de Gardeny, la Biblioteca Pública, l'Arxiu Històric, el futur Palau de Congressos-La Llotja, el Camp d'Esports, el Pavelló 11 de Setembre, el Pavelló Barris Nord i el Pavelló de Pardinyes per citar-ne algunes.

Un altre àmbit que cal ressaltar és l'eclosió dels mitjans de comunicació a Lleida. A la premsa escrita (Diari Segre, la Mañana, els diaris gratuïts Bon Dia i l'ADN), i a les emissores de ràdio (Ràdio Lleida-Ser, Ràdio Popular-COPE, Onda Cero, Catalunya Ràdio, Onda Rambla-Punto Ràdio, Segre Ràdio i RNE), hem de sumar els mitjans televisius com Lleida TV i La Mañana TV, i les delegacions de TV3 i de TVE, i la presència de l'Agència Catalana de Notícies. Des del punt de vista de la programació cultural podem destacar la celebració dels Premis de Poesia, Assaig i Narrativa Josep Vallverdú que es van iniciar l'any 1983, i els Cicles de Cinema Llatinoamericà i el Cicle de Cinema d'Animació. Activitats a les quals podem sumar les conferències i accions desenvolupades per l'Ateneu Popular de Ponent des de la seva creació l'any 1979, i les nombroses iniciatives culturals impulsades per l'Institut Municipal d'Acció Cultural i per l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

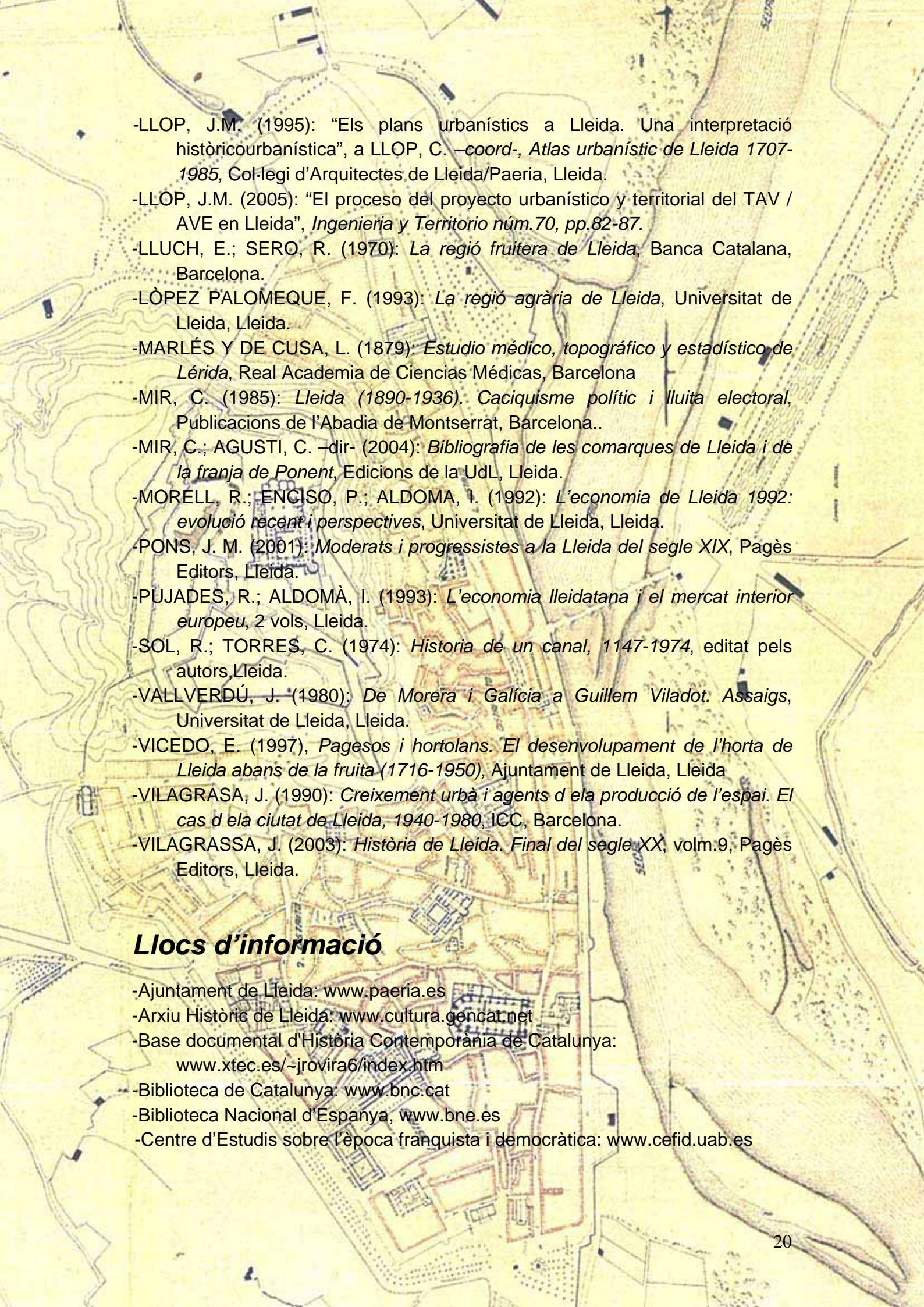

Bibliografia i informació

Breu bibliografia

- BARRULL, J. (1986): *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*, L'Avenç, Barcelona.
- BARRULL, J., JARNE, A.; MIR, C. (2003): *Història de Lleida. De la Restauració al franquisme*, volm.8, Pagès Editors, Lleida.
- BELLET, C.; VILAGRASA, J. (1997): "Lleida, 1940-1992", VILAGRASA, J.-coor-, *Vivienda y promoción inmobiliaria en España*, Universitat de Lleida, Lleida.
- BORRELL, J. (1984): *Escriptors de Ponent, 1859-1980*, Ajuntament de Lleida, Lleida
- BORRELL, J.; SANVICEN, P. (ED.) (1998), *La Renaixença a Lleida. Lluís Roca i Florejachs, Josep Pleyan de Porta*, Universitat de Lleida, Lleida.
- BRETON, V. (1990): *Terra i franquisme a Lleida*, Pagès Editors, Lleida.
- CASALS, Q. (2000): *El Trienni Progressista a la Lleida del segle XIX*, Pagès Editors, Lleida.
- GANAU, J. (1992): *La idea de ciutat a Lleida*, Lleida, Pagès Editors, Lleida.
- GARCIA, F. (1993): *La ramaderia a Lleida*, Lleida, Pag Pagès Editors, Lleida.
- HUGUET, L. (1993): "Carlistes i republicans lleidatans durant la Primera República", a DD.AA. *Actes. Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX*, Pagès Editors, Lleida.
- JARNE, A.; SANVICEN, P.; CAL, J. (1996): *L'antifranquisme i la transició a Lleida, 1970-1979*, Diari Segre, Lleida.
- JOVÉ, A. (1997): "Crecimiento y transformaciones sociales en Lleida, (1840-1920)", *Actas del VII Congreso de Historia Económica de España*, Girona.
- LLADONOSA, J. (1954): *El desarrollo urbano de Lleida a través de su historia*, Divulgaciones Leridanas, Lleida.
- LLADONOSA, J. (1971-74): *Història de Lleida*, 2 vols., F.Camps Calmet Editor, Tàrraga.
- LLADONOSA, J.; PORTA, F.; MIQUEL, S.; VALLVERDU, J.; GABERNET, J. (1967): *Lleida, problema i realitat*, Ed.62, Barcelona.
- LLADONOSA, M. (1993): *Carlins i liberals a Lleida*, Pagès Editors, Lleida.
- LLADONOSA, M. -dir- (1995): *Lleidatans il·lustres*, Edicions de la Clamor, Lleida.
- LLADONOSA, M.; JOVÉ, A.; VICEDO, E (2003): *Història de Lleida. El segle XIX*, volm.7, Pagès Editors, Lleida.
- LLOP, C. -coord-: *Atlas urbanístic de Lleida 1707-1985*, Col·legi d'Arquitectes de Lleida/Paeria, Lleida.

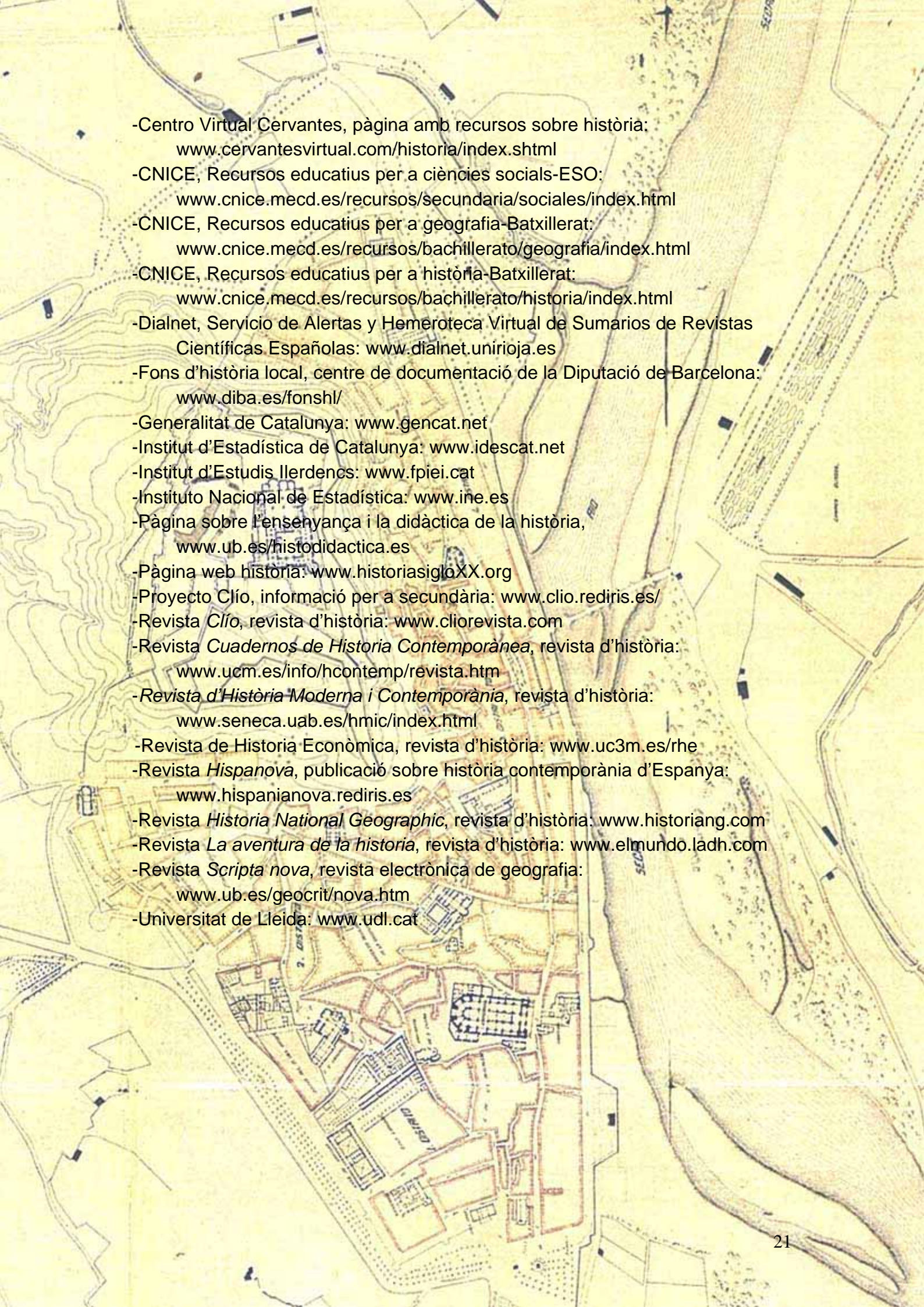

-
- LLOP, J.M. (1995): "Els plans urbanístics a Lleida. Una interpretació històricourbanística", a LLOP, C. –coord-, *Atlas urbanístic de Lleida 1707-1985*, Col·legi d'Arquitectes de Lleida/Paeria, Lleida.
  - LLOP, J.M. (2005): "El proceso del proyecto urbanístico y territorial del TAV / AVE en Lleida", *Ingeniería y Territorio* núm.70, pp.82-87.
  - LLUCH, E.; SERO, R. (1970): *La regió fruitera de Lleida*, Banca Catalana, Barcelona.
  - LÒPEZ PALOMEQUE, F. (1993): *La regió agrària de Lleida*, Universitat de Lleida, Lleida.
  - MARLÉS Y DE CUSA, L. (1879): *Estudio médico, topográfico y estadístico de Lérida*, Real Academia de Ciencias Médicas, Barcelona
  - MIR, C. (1985): *Lleida (1890-1936). Caciquisme polític i lluita electoral*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona..
  - MIR, C.; AGUSTI, C. –dir- (2004): *Bibliografia de les comarques de Lleida i de la franja de Ponent*, Edicions de la UdL, Lleida.
  - MORELL, R.; ENCISO, P.; ALDOMA, I. (1992): *L'economia de Lleida 1992: evolució recent i perspectives*, Universitat de Lleida, Lleida.
  - PONS, J. M. (2001): *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX*, Pagès Editors, Lleida.
  - PUJADES, R.; ALDOMÀ, I. (1993): *L'economia lleidatana i el mercat interior europeu*, 2 vols, Lleida.
  - SOL, R.; TORRES, C. (1974): *Historia de un canal, 1147-1974*, editat pels autors, Lleida.
  - VALLVERDÚ, J. (1980): *De Morera i Galícia a Guillem Viladot. Assaigs*, Universitat de Lleida, Lleida.
  - VICEDO, E. (1997), *Pagesos i hortolans. El desenvolupament de l'horta de Lleida abans de la fruita (1716-1950)*, Ajuntament de Lleida, Lleida
  - VILAGRASA, J. (1990): *Creixement urbà i agents d'ela producció de l'espai. El cas d'ela ciutat de Lleida, 1940-1980*, ICC, Barcelona.
  - VILAGRASSA, J. (2003): *Història de Lleida. Final del segle XX*, volm.9, Pagès Editors, Lleida.

Llocs d'informació

- Ajuntament de Lleida: www.paeria.es
- Arxiu Històric de Lleida: www.cultura.gencat.net
- Base documental d'Història Contemporània de Catalunya: www.xtec.es/~jrovira6/index.htm
- Biblioteca de Catalunya: www.bnc.cat
- Biblioteca Nacional d'Espanya, www.bne.es
- Centre d'Estudis sobre l'època franquista i democràtica: www.cefid.uab.es

-
- Centro Virtual Cervantes, pàgina amb recursos sobre història:
www.cervantesvirtual.com/historia/index.shtml
  - CNICE, Recursos educatius per a ciències socials-ESO:
www.cnice.mecd.es/recursos/secundaria/sociales/index.html
  - CNICE, Recursos educatius per a geografia-Batxillerat:
www.cnice.mecd.es/recursos/bachillerato/geografia/index.html
  - CNICE, Recursos educatius per a història-Batxillerat:
www.cnice.mecd.es/recursos/bachillerato/historia/index.html
  - Dialnet, Servicio de Alertas y Hemeroteca Virtual de Sumarios de Revistas Científicas Españolas: www.dialnet.unirioja.es
  - Fons d'història local, centre de documentació de la Diputació de Barcelona:
www.diba.es/fonshl/
  - Generalitat de Catalunya: www.gencat.net
  - Institut d'Estadística de Catalunya: www.idescat.net
  - Institut d'Estudis Ilerdencs: www.fpiei.cat
  - Instituto Nacional de Estadística: www.ine.es
  - Pàgina sobre l'ensenyança i la didàctica de la història,
www.ub.es/histodidactica.es
  - Pàgina web història: www.historiasigloXX.org
  - Proyecto Clío, informació per a secundària: www.clio.rediris.es/
  - Revista *Clío*, revista d'història: www.cliorevista.com
  - Revista *Cuadernos de Historia Contemporànea*, revista d'història:
www.ucm.es/info/hcontemp/revista.htm
  - Revista *d'Història Moderna i Contemporània*, revista d'història:
www.seneca.uab.es/hmic/index.html
  - Revista de Historia Econòmica, revista d'història: www.uc3m.es/rhe
  - Revista *Hispanova*, publicació sobre història contemporània d'Espanya:
www.hispanianova.rediris.es
  - Revista *Historia National Geographic*, revista d'història: www.historiang.com
  - Revista *La aventura de la historia*, revista d'història: www.elmundo.ladh.com
  - Revista *Scripta nova*, revista electrònica de geografia:
www.ub.es/geocrit/nova.htm
  - Universitat de Lleida: www.udl.cat